

ИГОР РОСОХОВАТСКИ ПРИНЦИПЪТ НА СИГУРНОСТТА

Превод от руски: Мария Вандусиел, 1988

chitanka.info

Вече завършвах доклада си, когато от репродукторите прозвуча:

— Спешно! Комисията вика доктор Буркин. Доктор Буркин го викат в Града на Роботите. Спешно!

Погледнах разтревожените лица на другарите и продължих като скоропоговорка:

— И така следствената група, в която бях включен и аз, установи: за последен път са видели шлосера Железюк преди два месеца, на седми март, в осемнайсет часа и петнайсет минути. Сбогувал се е до пивницата с приятеля си и му казал: „Не ми се прибира вкъщи, жена ми ще се развика“. А след един час намерили любимата му фуражка в защитен цвят да плува по реката. Събраните от следствието факти са противоречиви: едни потвърждават версията за самоубийство, други версията за убийство. Предстои...

— Спешно! Доктор Буркин да се яви в Града на Роботите. Спешно!

Не ми дадоха дори да си довърша фразата. Заместник-директорът почти ме смъкна от трибуната, повлече ме по коридорите, хвърли ме в асансьора, а след това и в кабината на автовопа. Пред очите ми се мяркаха дървета и здания, хора и стълбове. Най-сетне пристигнахме пред вратата на Града на Роботите. Тук ме очакваха.

Подтискайки с мъка раздражението си, колкото се може по-вежливо и тихо казах на председателя на Техническата комисия Николай Карпович:

— Толкова бързо ли ви дотрябвах, че дори не ме изчакахте да завърша доклада си?

— Какъв доклад? — повдигна учудено русите си вежди Николай Карпович.

— За резултатите от следствието по изчезването на стругаря Железюк...

— Железюк?

— Е, този... — запънах се аз. — Всички го наричаха Металотрошача.

Железюк беше един от най-бездарните и тъпи работници в института. В неговата характеристика би трябвало да се напише: пълно отсъствие на технически знания, глинени ръце, кариеризъм. При това Железюк се отличаваше с високомерие и говореше така, сякаш

познава основно техниката. Единствено умееше с невероятна сила да завива гайките на роботите.

— Но той няма да може да работи с пълен капацитет — казваха му.

— А според вас трябва ли съвсем да се развинти и да започне да троши всичко наляво и надясно? — повишаваше глас Железюк. — Не, по-добре не ме учете на техника. Аз я познавам изоснови, безпогрешно: по-добре е да пренавиеш, отколкото да доненавиеш. По-добре да завия гайката по-здраво, тогава и болтът няма да се разхлаби.

Дописките за стенвестника Железюк подписваше с гръмкия псевдоним Стоманения. Но всички сътрудници помежду си го наричаха Металотрошача. Този прякор толкова добре му подходеше, че започнаха да забравят фамилията му. И все пак... Все пак...

Погледнах Николай Карпович с укор и му казах въодушевено:

— Все пак и той е човек — хомо и донякъде сапиенс. Може би неговият живот е прекъснат... Какво, по дяволите, се е случило с вашите роботи, та заради тях забравихте за човека?

Сега на Николай Карпович му стана неудобно. Но не искаше да отстъпва. Лицето му прие заговорнически вид и той попита:

— Нима сте забравили, че днес отчитаме резултатите от Големия опит?

— Не съм забравил — махнах недоволено с ръка.

Това беше идея на самия Николай Карпович — да се оставят за половин година триста различни работа сами да се усъвършенствуват, без участието на човека, и да се види какво ще излезе от това. Половин година за бързодействащи системи, това е равно на десетилетия при хората...

Спокойно гледах конструктора, очаквайки разясненията му по същество. Вместо него, като се прекъсваха един друг, заговориха останалите членове на комисията:

— Всички сложни самопрограмиращи се роботи са изчезнали. Останали са само примитивните.

— Но те по някакъв непонятен начин са направили изобретения, които явно не са по силите им.

— Построили са хангари, пещи, макар и с брак, топят метал, макар че е с ниско качество...

— Те са се готвили за размножаване — създали са детайли за нови работи...

— Но нали вие ги оставихте самостоятелни точно за това? Искахте да създадете едва ли не общество от работи — възразих аз.

Тук се намеси Николай Карпович. По инерция той продължаваше да ми обяснява нещо, което и без това ми беше известно.

— Дадохме им програма и искахме те да опитат да се самонастроят и самоорганизируют. Без такива опити е невъзможно да се изпращат работи-разузнавачи на други планети. Но резултатите се оказаха малко неочаквани. Има доста загадки...

— Охо! Значи сега роботите ви задават гатанки — засмях се аз, като не пропуснах случая да го подразня.

Николай Карпович като че ли не забеляза моя смях. Той посочи стената, направена от някакви плочи:

— Както виждате, те опасаха града с втора стена. С такива стени е разделен и самият град на сектори. Впрочем, няма защо да ви разказвам, сам ще видите! Да вървим.

Минахме през вратата и по безукорно гладкото и равно шосе се понесохме към центъра на Града. Но скоро нова стена прегради пътя ни. Вратата тук беше затворена с двойна решетка. От другата страна дежуреше робот-часовой. Николай Карпович му заповяда да отвори вратата.

— ПИН седемстотин и осемнайсети получи заповед от Великия Носещ Бремето, Най-Най-Главния, Най-Най-Безпогрешния да не ви пускаме вече — заяви роботът.

На гърдите му се открояваше номер и серия — ТИН ПИН 00718. Назовавайки се, часовоят, който знае защо, допусна съкращение. Това ми се стори лошо предзнаменование.

— Защо да не ни пускаш? — попита Николай Карпович.

— Не е разрешено да знам — израпортува роботът. — Това знае Старшия По Чин, Белия Лотос.

— Извикай го!

След няколко секунди до първия се появи и втори робот с опростена конструкция — ЕН ЛИ 92. Той повтори заповедта на Великия Носещ Бремето.

— Отменям заповедта — строго каза Николай Карпович.

— Нямах право — отсече Белия Лотос.

— Имам. Аз съм Най-Най-Най-Главния и Най-Най-Най-Безпогрешния и Най-Великия от Великите Носещи Бремето — старайки се да не се разсмее, обясни Николай Карпович.

Роботът мъчително замига с индикаторите си, тъпчейки нерешително, но не отваряше вратата.

— Не чу ли какво ти казах? — извика Николай Карпович и Старшия По Чин си призна:

— Получих две заповеди. Едната изключва другата. Не знам как да постъпя...

— Ти не можеш да не изпълниш моята заповед. Аз съм човек, аз съм главният конструктор на института — напомни Николай Карпович.

— Получих две заповеди. Едната изключва другата — дърдореше своето Белия Лотос. От него лъхна топлина — бяха прегрели механизмите от извънредното натоварване.

— Ще се счупи — предупредих Николай Карпович.

Конструкторът извади автожетона и го включи. Тънкият лъч докосна индикатора на работа, принуждавайки Белия Лотос да се подчини напълно.

Старшия По Чин мигновено отвори вратата, но нашите автовопи се оказаха твърде широки за нея. Трябваше да вървим пеша.

Пътят ни водеше към леки постройки от пластмаса и стъкло.

Оттам се дочуваше равномерен шум и стържене. Николай Карпович поведе комисията към най-близкото съоръжение. Аз се промъкнах през вратата след тях. В ушите ми нахлу грохот. Попаднахме в заводски цех. По лентата на конвейера в непрекъснат поток плаваха детайли, а няколко работа сглобяваха от тях частите за бъдещите машини. Тези работи бяха по-сложни от Белия Лотос и часовая. Впрочем примитивните нямаше какво да правят тук. Позагледах се в детайлите върху лентата и казах на Николай Карпович:

— Съобщиха ми, че самопрограмиращите се работи са изчезнали. Кой тогава измисля всичко това и управлява производството?

— Това е още една загадка — отговори той и намигайки ми, се обърна към един от роботите:

— Кой управлява цеха?

— Старшия По Чин, Сребърното болтче — последва отговор.

— Той инженер ли е?

— Какво говориш! Какво говориш! — роботът вдигна клещите, сякаш за да се предпази от светотатство. — Как може? Инженерите нямат нищо общо с тая работа. Те са низша каста и обслужват процеса на производството. А Старшия По Чин заповядва, докладва и носи част от Бремето.

— Къде се намира това ваше Сребърно болтче?

— В цех номер седем.

Лесно намерихме цеха. В Града на Роботите никой не би могъл да се заблуди. Опнати като струни пътища, огромни ясни цифри и надписи, множество указатели, цветни реклами, призоваващи всеки да си сложи нови шарнири, усъвършенствувани печатни платки...

В седми цех ни посрещна Сребърното болтче. Това беше робот с остаряла конструкция. „Всеки от монтьорите е по-сложен от него поне пет пъти“ — помислих си аз и попитах:

— Колко цеха са на твое подчинение?

— Седем.

— А кой ги построи?

— Ние! — гордо каза той.

Отговорът, съвършено несвойствен за робот, ме учуди.

— А кой разработва конструкцията на детайлите?

— Ние!

— Нима ти разбираш от техника и конструиране?

— Не казах — аз. Казах — ние. Не е нужно Старшия По Чин да разбира от дреболии. Той трябва да вижда главното — невъзмутимо проскърца Сребърното болтче.

Николай Карпович не пропусна случая да се реваншира за моята предишна острога. Той ме попита с известна доза злорадство, без да се смущава от Сребърното болтче:

— Е, и какво? Това желязо е доста по-примитивно от монтьорите, но дори и те не биха могли да разработят такива конструкции. Може би всичко това го прави Великия Носец Бремето?

— Великия Носец Бремето, Най-Най-Главния и Най-Главния и Най-Най-Безпогрешния няма да започне да изразходва енергията си за глупости — възрази Сребърното болтче. — Той е зает с разпределянето на задълженията и реда в Града.

— Трябва да го видим — каза Николай Карпович. — Къде се намира той?

— Не знам. Знае Директора, Златното винтче.

— А как да го намерим?

— Къде може да се намира Директора освен в Дирекцията. Това всеки е длъжен да знае...

Струва ми се, че той се готвеше да ни чете конско, но точно тогава прозвуча сигнал, подобен на вой на сирена. Покрай нас затичаха нанякъде роботите-монтъори, като едва не ни събориха.

— Стой! — заповядах на един от тях.

Той се спря в недоумение.

— Закъде сте се забързали?

— Време е за зареждане на акумулаторите и за смазване — той нетърпеливо тъпчеше на едно място, боейки се, че ще получи по-малко от другите.

— А Старшия По Чин защо не бърза?

— На него ще му донесат нови акумулатори в цеха. А се смазва в специална закрыта станция. Там ги снабдяват с най-рафинирано масло, а не автол.

— Толкова масло не би навредило и на тебе, а?

— И още как! — той даже изскимтя от въображаемо удоволствие. — Но на мене не ми е разрешено.

— Защо? Та нали твоите механизми са по-сложни...

— Ти питаш за нещо, което е известно на всички. Ние сме много. За всички няма да стигне.

За минута той успя да ме обърка със своята желязна логика. Но аз се опомних:

— Още повече. Значи с такова масло трябва да се смазват най-сложните. А Сребърното болтче може да мине дори със солидол. И въобще за какви заслуги той си живее по-добре от вас?

— На нас ни е по-леко, отколкото на него. Ние само работим, а той носи Бремето, част от Бремето — поправи се роботът.

— Какво Бреме? — погледнах към Старшия По Чин, но никакво бреме не забелязах.

— Бремето на отговорността за нашата работа — тържествено произнесе монтъорът.

— А ти самият не би ли могъл да го носиш?

— Не зная — измънка роботът. — Извинявай. Ако не успея да се смажа, ще работя по-лошо и Старшия По Чин ще ме накаже. Няма да пропусне да го направи.

Бях принуден да го пусна и заедно с другите членове на комисията се отправихме към Дирекцията.

В грамадно полупусто здание, приличащо на дворец, ни посрещна робот-гид от серията ТАК-ВАК. Неговата конструкция беше по-сложна от тази на монтьорите. Впрочем, за да се ориентираш в такъв дворец, трябва да знаеш доста неща. Последвахме го по ескалаторите и се озовахме в голям кабинет. Тук нямаше пулт. До стената стоеше стар автомат за продажба на вода. На него под трите отвора вместо надписите „монета“, „вода“, „ресто“ светеха в златни рамчици думите: „стоп“, „малък“, „пълен“.

Роботът-гид се поклони на автомата, скърцайки с лошо смазаните си стави.

— Значи това е... — попита Николай Карпович, ухилвайки се, макар че по дълбокия поклон на гида всичко беше ясно.

— Мм-да-а! От час на час става все по-заплетено — промърморих.

— И забележете — каза Николай Карпович. — Въпреки тази, ако позволите да кажа, йерархия на управление Градът на Роботите живее и работи, произвежда механизми и нови видове пластмаси...

— Възможен е само един отговор — произнесох с тон, недопускащ възражение. — Някъде тук съществуват други работи.

Аз се обърнах към гида:

— Назови всички категории работи, започвайки от Най-Най-Главния.

— Първа каста. Помощници на Великия Носещ Бремето — Госпожа Отвертка с Платиново Връхче и Господа Гаечни Ключове. Втора каста. Лостове Великолепни и Блестящи. След това идват Най-простите Благородни Автомати. Трета каста. Директорите. Старши По Чин номер първи и втори. Старши По Чин без номера. След тях следват низшите касты, към които принадлежа и аз. Гидове, диспечери, монтьори, настройчици, техници, инженери...

— Инженери? — повторих аз и заповядах: — Води ни при тях.

— Те, недостойните, работят на първия етаж на подземията — предупреди той. — Ще трябва да се спускаме с асансьора.

— Изпълнявай заповедта.

Той ни поведе към асансьора, но изведнъж се спря, ненаправил и крачка, заемайки стойка мирно. Насреща ни в полукръг, извадили лъчеви пистолети, се движеха няколко робота от серията АЙ ДВАЙ. Николай Карпович и аз приготвихме автожетоните. С учудване открихме, че индикаторите на роботите са закрити с метални пластинки.

„Нима са открили защита срещу автожетоните?“ — с известна уплаха си помислих и след няколко секунди се убедих в правотата на моите подозрения. Роботите отказваха да се подчинят. Нещо повече, те по някакъв непонятен начин парализираха нашия гид, без да го докосват.

— Кой сте вие? — колкото се може по-страшно запитва Николай Карпович.

— Старши По Чин безномерни — отговори един от тях, прицелвайки се с пистолета. — Великия Носец Бремето, Най-Най-Главния и Най-Най-Безпогрешния ви заповядва да се измитате оттук. В противен случай ще открием огън.

Не бях и подозирал, че Николай Карпович е смелчага. Той пристъпи към робота и грабна пистолета му.

— Какво правите? — извиках аз.

— Те още не са съвсем обезумели, за да стрелят в създателите си — заяви той.

— По-добре си отивайте — неуверено помолиха останалите роботи. Пистолетите затрепераха в клещите им. — Отивайте си, иначе ще бъдем принудени да стреляме!

Николай Карпович доближи включения автожетон до металната пластина, закриваща индикатора на гърдите на робота. Това подействува.

— Слушам! — каза роботът.

— Върни гида в нормално състояние и чакай тук.

— Слушам! — повтори роботът.

Гидът направи крачка към асансьора, приканвайки и нас.

Не почувствувахме тласъка при тръгването. След няколко секунди вратата на асансьора се отвори. Зад нея цареше полумрак. Последвахме гида.

Тесният коридор ни отведе в просторна пещера, където видяхме няколко робота от серията ЦОК ПА. Те се отличаваха с грамадна памет, съставена от няколко милиарда чипа, с мощен и бързодействащ мозък. По-сложни от тях бяха само роботите от серията ЯЯ.

— Здравейте — каза Николай Карпович.

Роботите отговориха на поздрава не толкова шумно и радостно, колкото очаквахме. Те само наведоха глави в знак на това, че чуват, разбират и се подчиняват.

— Какво им става? — проговори Николай Карпович.

— Инженери — доложи гидът. — Гайките им са затегнати на три четвърти над нормата. Умеят да съставят чертежи по схеми, но не измислят нищо ново. По-ниско от тях се намират конструкторите от първа и втора категория: гайките, които държат ядрото на инициативата, са затегнати съответно на две и една четвърт над нормата. Те създават схемите.

Доближих се до един от роботите инженери, който се занимаваше с изчисления.

— Как можете да се подчинявате на всички тези примитиви?

Той не ме разбра.

— На кои примитиви?

— Е, на тези директори Старши По Чин. Нима някой от тях може да решава като вас уравнения или да разработва схеми?

— Но нали главното е не сложността, а безгрешността — ми възрази той. — Старшите По Чин решават прости задачи, но безгрешно.

— Ти наричаш задача две плюс две? — с усмивка попитах аз. — Та за тебе това изобщо не е задача.

Той примигна с индикаторите си и тъжно поклати глава:

— Не, човеко, работата не е чак толкова проста.

Помислих си, че той до такава степен се е отпуснал, че е загубил способността да разсъждава логично. Но никога не трябва да се избързва с изводите. Той ме попита и си отговори на въпроса, защото аз не можах да му отговоря.

— Вие мислите, че той решава две плюс две с простия отговор четири? Например към два ручея ако прибавим два ручея — то ще имаме четири ручея или една река? Да, човеко, това, което за мене е

покрито с мъгла, там, където аз започвам да се съмнявам и размишлявам, пресмятайки и така, и иначе, да се измъчвам, да си въобразявам и да прогнозирам бъдещето, там за Старшия По Чин всичко е ясно.

Няма да скрия, думите на работа ме потресоха, мене — доктор Буркин. Може би истината не е там, където всички я търсим. Може би тя е достъпна именно на примитивите. И те само ни се струват такива. Аз си спомних, че гениалната мисъл е винаги проста, и с възторжено треперещ глас попитах:

— Кажи по-бързо как те решават тези задачи?

— Много просто — отговори той. — Те дават такъв отговор, какъвто би се харесал на Директора или на Великия Носещ Бремето. Ако той иска четири ручея, те казват четири ручея, а ако той иска една река, ще бъде река. И ако той иска пет, ще бъде пет, а ако иска 100, ще бъде сто. Те не познават съмнението, защото са направени от особен материал.

— Какъв особен материал? В завода ги правеха от металните отпадъци, които оставаха след изработването на такива като тебе.

— Не може да бъде — промърмори той. — Не желая да слушам повече...

Вече бях достатъчно ядосан и креснах на гида:

— По дяволите всички инженери! Кой се намира по-долу?

— Конструкторите.

— А още по-долу? — викнах аз.

Моят вик изплаши гида, той се дръпна назад.

— Още по-надолу са Презрените, Отвергнатите и Философите. Тези, които раждат идеите. Те са ужасно сложни, имат толкова много гайки, че е невъзможно всички да бъдат затегнати. Казват, че тяхното поведение дори не може да се предскаже, че от тях може всичко да се очаква. А някои твърдят — той едва-едва зашепна, — че те понякога отказват да се подчинят на Старшите По Чин.

— Точно тези са ни нужни — отрязах аз.

— Тях ги държат на последния етаж на подземиято, в килии. Там е влажно и тъмно — запелтечи гидът.

Ние го избиколихме и забързахме към асансьора. Николай Карпович сам натисна бутона със стрелката, сочеща надолу. Когато асансьорът спря и отворихме вратата в гъстия мрак, замириса на

плесен. Наложих се да запалим фенерчетата и да се промъкваме през тясна галерия. Най-сетне попаднахме в затвора. ЯЯ ни устрои възторжен прием, на какъвто са способни само роботите. Когато радостта и възторзите поутигнаха, Николай Карпович попита с укор в гласа:

— Как стигнахте до такъв живот? Защо позволихте на примитивите да се разпореждат?

— Всичко това направи Великия Носещ Бремето. Ние не можехме да се съпротивяваме.

— Защо? — застанах нащрек аз.

— Той съществува в два облика. Ту е робот от особен материал, незнаещ жалост и съмнение, ту ни се явява в образа на човек. И тогава ние не можем да не му се подчиняваме.

— Не можем, не можем — забърбориха ЯЯ. — Първият закон на програмата изисква подчинение на човека. А ние сме само работи.

— Докато го нямаше, ние управлявахме останалите. Ние създадохме Града и заводите...

— Но преди два месеца се появи той — двуликият. Първата му работа беше да затегне по-яко гайките на няколко робота и да ги направи свои слуги. Те пък му помогнаха да завинтва гайките на останалите. А след това той построи стените, създаде подземие, разделяйки града и всички нас по единен принцип.

— Той щеше съвсем да ни унищожи — намеси се трети робот, — но трябваше да продължава производството. Последната задача на Великия Носещ Бремето е да се създаде сплав, която да предпазва индикаторите от лъчите на автожетоните...

— Водете ни при него! — нетърпеливо възкликнах аз и онези нещастници отговориха:

— Страхуваме се от него. Много се страхуваме. Но ако хората заповядват, ако те вземат Бремето върху себе си, ние се подчиняваме.

Асансьорът бавно се издигаше, скърцайки от претоварването. Светлината ни заслепи и неволно замижахме. А когато отново отворихме очи, видяхме зданието на Дирекцията, роботите войници, които оставихме там. Но сега броят им се беше увеличил. И пред тях в заплашителна поза, държейки лъчев пистолет, стоеше самият Велик Носещ Бремето. Той блестеше не както всички, а различно, сякаш наистина бе направен от особен материал.

— Вървете си там, откъдето сте дошли! — закрещя той гръмогласно и ехото повтори думите му, като ги усилваше и размножаваше: „Вървете си!... Вървете си!... Вървете си!...“

— Тук заповядвам аз — каза Николай Карпович, насочвайки към него лъча на автожетона.

Но Великия Носец Бремето се изсмя подигравателно.

— Давам ви десет секунди за размишление...

Той не успя да завърши фразата. Николай Карпович отново се оказа на висота — той се хвърли към Великия и изби пистолета от ръката му.

— Войници! — закрещя оня, но лъчите на автожетоните свършиха своята работа — роботите замръзнаха в няма сцена.

Не напразно казват, че всички диктатори през всички времена са били отявлени страхливци. Великия Носец Бремето не правеше изключение. Той мигновено смени тона и започна да се оправдава:

— Моля да отбележите, че макар понякога Градът и да даваше бракувана продукция, всички работеха добре. Производственият процес вървеше необикновено ритмично, без аварии. И всичко това го организирах аз. Всичко подведох под основния технически принцип...

— Така ли? — насмешливо попитах аз, пристъпвайки по-близо към него. — Какъв е този принцип?

— Сигурност! — тържествуващо закрещя той. — В учебника е казано: колкото са по-малко детайлите в машината, толкова тя е по-сигурна. Всички знаят, че металото е по-сигурно от електронната машина, а велосипедът — от самолета. Така и разпределих роботите. В управленския апарат са най-сигурните и безаварийните. А на другите се постарях да затегна гайките. Всички знаят, че е по-добре да се презатегне, отколкото да не се затегне...

През това време аз внимателно се вглеждах в него. И вече почти не се съмнявах в своите предположения, протегнах ръка, натиснах закопчалката и отхвърлих шлема от главата му.

— Вие винаги сте били невеж и бездарник — казах аз. — И дори не знаете, че основният технически принцип се нарича не сигурност, а ефективност и сигурност. Той изисква сигурността да служи на ефективността, а не обратното. Затова и цялата ви продукция беше бракова и не отговаряше на стандарта. Вие можехте да бъдете Най-Най- само в Града на Роботите, който едва не погубихте. Но ето че

дойдоха хората и с вас е свършено, шлосер Железюк. Това е, ето ви го
Стоманения, ето ви го и Металотрошача.

Публикувано във вестник „Орбита“, броеве 25,26,27/1988 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.